

Albert Valdes – 120

Maie Toomsalu – TÜ farmakoloogia instituut

Albert Valdes

1. detsembril möödus 120 aastat eesti meditsiini-keele rajaja ja esimese eestlasest patoloogia-professori Albert Valdese sünnist.

A. Valdes sündis 1. detsembril 1884. a Harjumaal Järvakandis. Alghariduse sai ta sünnikoha külakoolis aastatel 1894–1896. Tallinna kõrgema linnakooli lõpetas ta 1902. a, seejärel valmistus ta kahe aasta vältel koduõpetajana töötades gümnaasiumi astumiseks. 1904. a sooritas ta Paides algkooliõpetaja eksami ja töötas aastatel 1904–1906 Nõmmel algkooliõpetajana. 1906. a sügisel astus A. Valdes 21aastasena H. Treffneri Gümnaasiumi 6. klassi. Ta sooritas kolm klassi kahe aastaga ja lõpetas kooli 1908. a kevadel. Samal aastal astus A. Valdes Tartu

Ülikooli loodusteaduskonda, 1909. a aga läks üle arstiteaduskonda ja lõpetas selle 1914. a. III kursuse üliõpilasena hakkas A. Valdes prof V. Afanasjevi juhendamisel loomkatsete varal välja selgitama salvarsaani toksilist mõju kudedele ja 1912. a aastal sai ta teadusliku uurimuse eest kuldmedali (1). Aastatel 1912–1914 töötas ta TÜ patoloogia instituudi prosektori abi kohusetäitjana ja samal ajal patoloogilise anatoomia assistendina Tartu loodus- ja meditsiiniteaduste eraülikoolis (Rostovtsevi eraülikool). Instituudi teaduslik õhkkond vaimustas Valdest ja oli pikemata selge, et temast saab patoloog. Looduse poolt oli noormehele kaasa antud suurepärase joonistamisoskus (2). A. Valdes abiellus 1912. a Rostovtsevi eraülikoolis õppiva Maria Valsiga, abiellumiseks tuli luba küsida ülikooli rektorilt (2).

Esimesest maailmasõjast võttis A. Valdes aastatel 1914–1917 osa polgu- ja hospitaliarstina läänerindel. Arsti kutse kinnitati talle 1916. a. Pärast sõja lõppu, aastatel 1917–1920 töötas ta Tartu Ülikooli patoloogilise anatoomia kateedris prosektori abina ja koos arstiteaduskonnaga evakueerus Voroneži. Ka seal töötas ta Voroneži ülikooli patoloogilise anatoomia kateedri prorektori abina. Kui 1919. a lõpul avati eestikeelne Tartu Ülikool, tunti arstiteaduskonnas puudust eesti õppejõududest ja nii kutsuti Voronežist Tartusse tagasi ka A. Valdes (1–3).

1920. a sügissemestril jätkus töö jälle Tartus. 1921. a sooritas ta doktorieksamid ja 1922. a kaitses ta Tartu Ülikoolis esimese eestikeelse doktoriväitekirja "Glükogeeni hulka vähendavate tegurite mõju üle südame spetsiifilise lihassüsteemi glükogeeni peale". Töö valmimine võttis palju vaeva ja kulu. Tal oli tulnud omal kulul muretseda katseloomad, neid toita ja hooldada. Töö kaitsmise järel sai A. Valdes prosektori koha ja

õiguse pidada iseseisvalt loenguid ja korraldada praktikume. A. Valdese praktikumid olid süsteemikindlad, konkreetsed ja näitlikud. Ta kasutas nii oma tehtud suureformaadilisi jooniseid kui ka tahvlijooniseid. Pidevalt kontrollis ta üliõpilaste teadmisi ja kohalolekut (2).

Üliõpilastes erialaste huvide arendamiseks loodi 1922. a arstiteaduskonna juurde Akadeemiline Arstiteaduse Selts, prof A. Valdes oli selle esimees aastatel 1929–1940.

1930. a valiti A. Valdes patoloogia ja patoloogilise anatoomia korraliseks professoriks ning ta jätkas sellel kohal nii Saksa okupatsiooni kui ka nõukogude ajal kuni 1962. aastani. 1. märtsist 1946 kuni 27. septembrini 1949 oli A. Valdes arstiteaduskonna dekaan (4).

A. Valdes arendas Eestis eksperimentaalset patoloogilist morfoloogiat, jätkates Peterburi patoloogide koolkonna traditsiooni. Oma töödes pööras ta erilist tähelepanu ainevahetushäirete, düstroofiliste protsesside ja kudede regeneratsiooni morfoloogilisele uurimisele (6, 7). Oma töödes kasutas ta oskuslikult mikrofotograafiat. Ta avaldas üle 65 teadusliku töö, tema juhendamisel kaitsi 6 doktori- ja 12 kandidaadiväitekirja (7).

A. Valdese eksperimentaalset uurimusi tsiteeriti A. I. Abrikossovi ja A. I. Strukovi patoloogilise anatoomia õpikutes. Ta oli ka eestikeelse V. N. Tonkovi "Inimese anatoomia" õpiku II osa (ilmus 1949. a) peatoimetaja (1).

Suurt tööd tegi prof Valdes eesti arstiteadusliku oskuskeele loomisel ja arendamisel koostöös akadeemik J. V. Veskiga. Koostöö sai alguse juba doktoritöö kirjutamise päevil (3). Süstemaatiline töö arstiteadusliku oskuskeele arendamisel algas täie pingega 1923. a, töösse oli haaratud ka A. Valdese abikaasa Maria Valdes. Tema ülesandeks oli märksõnade väljakirjutamine sõnastikest. Tuli teha tohutult eeltööd, et hakata üliõpilastele eesti keeles loenguid pidama ja eestikeelseid teadusartikleid kirjutama. Tuli luua uusi sõnu, leida rahvakeelest sobivaid väljendeid, kohandada neid õigekeelsuse põhimõtetega.

Palju aastaid toimetas A. Valdes 1922. a loodud ajakirja Eesti Arst (alates 1925. a S. Talviku kõrval teine tegevtoimetaja, alates 1928. a vastutav toimetaja ja alates 1929. a ajakirja ainus tegevtoimetaja) (1, 3). Esialgu oli selles ajakirjas lubatud avaldada artikleid peale eesti keele ka võõrkeeltes, eesti- ja venekeelsetele artiklitele tuli lisada saksa-, inglise- või prantsuskeelne resüme, kuid 1924. a jaanuaris otsustati edaspidi artikleid avaldada vaid eesti keeles (3). Eesti Arsti veergudel ilmusid artiklid A. Valdese loodud oskuskeeles ja arstikond võttis selle keele peagi omaks. 1924. a ilmus A. Valdese ja J. V. Veski koostöö tulemusena eraldi raamatuna ja Eesti Arsti lisana "Kogu eestikeelseid arstiteadusliku oskussõnu". Süstemaatiline koostöö J. V. Veskiga vältas ligi 10 aastat.

1941. a sõjasuvel kaotas A. Valdes oma 4500-kõitelise raamatukogu (4).

1944. a ilmus prof Valdese toimetatud Eesti Arstis Herbert Normanni artikkel "Tartu Ülikooli Arstiteaduskonna instituudid ja kliinikud Tartu vabastamisvõitluse päevil 1941" (5), mis tõi nõukogude võimu kehtestamise järel A. Valdesele kui Eesti Arsti toimetajale ja artiklis toodud mitmete fotode autorile kaasa palju ebameeldivusi ning kriitikat. Teda sunniti korduvalt oma tööd kritiseerima ja artikli ideelis-poliitilist ekslikkust tunnustama.

Sõjajärgseil aastail oli A. Valdes pikemat aega ENSV peapatoloog ja Üleliidulise Patoanatomide Ühingu juhatuse liige. Ta oli tegev patoanatom ning juhatas 1960. aastani ka prosektuuri. Tema õpilastest said professoriks P. Bogovski, V. Küng, Ü. Arend, L. Pokk.

Õppejõuna oli prof Valdes äärmiselt nõudlik ja oma meetodite suhtes kindel. Ka kolleegide suhtes oli ta äärmiselt nõudlik, veel 77aastaselt palus ta rektorilt luba töötada professor-konsultandina, sest kateedri teadlaskaader polnud tema arvates iseseisva uurimistööst teostamiseks veel küps (1).

A. Valdes oli ka teadlane, kes leidis, et ajaloolise väärtusega meditsiinimaterjali tuleb koguda ja säilitada, sest rahva arstinduse ajalugu moodustab osa rahva kultuuriloost (2).

1962. a, 78 aasta vanuselt läks professor Valdes vanaduspuhkusele, kuid jätkas ka siis kapitaalse ladina-eesti-vene arstiteaduslike oskussõnade sõnaraamatu käsikirja viimistlemist.

Nõukogude võimu poolt autasustati A. Valdest medali ja aukirjadega, 1945. a anti talle Eesti NSV teenelise teadlase aunimetus (4).

Abikaasa Maria, poeg Vello ja tütar Viiu (Sillastu) olid samuti patoloogid, poeg Avo sattus sõjakeerises Rootsi ja suri seal 1950. a. Tütar Silvia suri kuue aasta vanuselt Voronežis. Tütar Heli suri 1946. a.

Prof Valdes suri 16. detsembril 1971. a Tartus. Ta on maetud Raadi kalmistule.

Kirjandus

1. TÜA n. 1/67 s. 226 A. Valdese isikutoimik.
2. Podar U. Patoanatom Albert Valdes. Nõukogude Eesti Tervishoid 1982;6:441-4.
3. Sillastu V. Albert Valdes Eesti meditsiinioskuskeele ja -kirjasõna arendajana. Nõukogude Eesti Tervishoid 1982;1:23-8.
4. Tartu Ülikooli Ajalugu III, 1918-1982. Tallinn: Eesti Raamat; 1982.
5. Normann H. Tartu Ülikooli Arstiteaduskonna instituudid ja kliinikud Tartu vabastamisvõitluse päevil 1941. Eesti Arst 1944;3-4:97-147.
6. Bogovski P. Professor Albert Valdes 80-aastane. Nõukogude Eesti Tervishoid 1964;6:73-4.
7. Mikelsaar R-H. 300 aastat septsioonikursust ja patoanatomiat Tartu Ülikoolis. Eesti Arst 1998;6:544-8.
8. Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte. I. Fischer, Berlin-Wien, Bd. II, Berlin-Wien: I Fischer; 1932.
9. Käbin I. Die medizinische Forschung und Lehre an der Universität Dorpat/Tartu 1802-1940: Ergebnisse u. Bedeutung für d. Entwicklung d. Medizin. Lüneburg: Verlag Nordostdeutsches Kulturwerk; 1986.

maietoom@ut.ee